

Европейски съд по правата на човека

Олсон срещу Швеция

(Olsson v. Sweden)

Жалба № 10465/83

Решение от 24 март 1988 г.

(резюме) *

Чл. 8: право на зачитане на семейния живот¹

Разделянето на едно семейство в резултат на поставянето на децата под грижите на властите представлява много сериозна намеса, която трябва да бъде подкрепена от достатъчно солидни и убедителни съображения, в интерес на детето. Когато се касае за временна такава мярка, тя следва да бъде прекратена веднага щом обстоятелствата го позволят и да бъде съобразена с крайната цел – събирането на семейството. Връзките между членовете на семейството и перспективите за успешното им събиране отслабват, ако се поставят пречки по отношение на лесните им и редовни контакти. Настаняването на децата далече от родителите им и едно от друго и ограниченията на контактите помежду им се отразяват неблагоприятно в това отношение.

Факти по делото

Жалбоподателите са съпрузите г-н и г-жа Олсон. Делото засяга децата им Шефан, роден през 1971 г., Хелена, родена през 1976 г., и Томас, роден през 1979 г.

В своята младост както г-н Олсон, така и съпругата му прекарвали известно време в дом за умствено изостанали, въпреки че психологическо изследване, проведено през 1982 г., показало, че те имат едно средно ниво на интелигентност. Шефан бил подлаган на различни форми на специално обучение след 1975 г., когато бил регистриран като умствено изостанал. Различни социални служби имали случай да се занимават с отделни проблеми на семейството. От 1979 г. те започнали да координират работата си. Положението на семейството било обсъдено от техни представители на няколко срещи по случая. На последната – през януари 1980г., на която присъствали и жалбоподателите, били договорени различни превантивни мерки по отношение на децата. Според правителството, жалбоподателите не изпълнявали това споразумение. На 22.01.1980 г. компетентният районен социален съвет (“Съветът”) решил, че децата трябва да се поставят под наблюдение, поради

---

* Материалът е подготвен и предоставен от Фондация *Български адвокати за правата на човека*, като част от диск „Сборник материали по правата на човека”, издаден от НИП през 2007 г.

¹ Резюмето е само на тази част от решението, в която се разглеждат твърденията по чл. 8. В останалата му част Съдът се произнася по твърденията на жалбоподателите по [чл. 3](#), [чл. 6](#), [чл. 14](#) във вр. с чл. 8 от Конвенцията, [чл. 2 от Протокол № 1](#) и [чл. 13](#) от Конвенцията във вр. с чл. 2 от Протокол № 1.

невъзможността на родителите да се грижат за тях. На 22.08.с.г., когато родителите живеели разделени, председателят на Съвета решил, че децата трябва временно да се вземат под грижите на властите, с цел проучване на състоянието им. Това решение, повод за което дало намирането на Щефан и Хелена да карат колела наоколо, неспособни да открият пътя към дома си, било потвърдено от Съвета на заседание в присъствието на жалбоподателите и след изслушването им.

На 16.09.1980 г., отново в присъствието на родителите и след изслушването им, Съветът решил, че децата трябва да бъдат поставени под грижите на властите. Решението се основавало на доклад на социалните служби, който отразявал несъгласието на г-н и г-жа Олсон с тази мярка и според който развитието на децата било в опасност, поради невъзможността на родителите да им осигурят нужните грижи, насърчение и контрол. В доклада било отбелязано безрезултатното прилагане на превантивни мерки. Към него били приложени и доклад от дома, където децата били настанени за проучване, и медицински доклад от 2.09.1980 г. на детската психиатрична клиника, подписан от главната лекарка - консултант в дома, и от една психоложка – и двете членове на екипа, поддържал контакт със семейството. Медицинският доклад проследявал развитието на децата. В него се отбелязвало, че родителите са регистрирани като умствено изостанали; че семейството често сменя дома си; че родителите са се разделяли за дълъг период и в момента отново не живеят заедно; че те не полагат подходящи грижи за децата; че говорното развитие и на трите деца е забавено, което най-често се дължи на недостатъчно стимулиране; че Щефан и Томас са с общо изоставащо развитие, като Щефан има различни здравословни проблеми и трудности в общуването, а Хелена, която е със средно ниво на интелигентност, е склонна да поема твърде голяма отговорност за брат си Томас. Препоръчвало се, доколкото досегашните мерки не са довели до подобрене, трите деца да бъдат взети под грижите на властите и дадени за отглеждане на приемни семейства.

Поради несъгласието на родителите, случаят бил отнесен пред районния административен съд, който потвърдил решението на Съвета. Г-жа и г-н Олсон обжалвали без успех пред апелативния и пред Върховния административни съдилища.

В началото на октомври 1980 г. жалбоподателите взели Щефан от детския дом, в който децата били настанени за изследване на състоянието им, и го крили около месец. Той бил настанен в друг дом, откъдето те отново го взели и го крили около два месеца. През февруари 1981 г., с помощта на полицията, той бил настанен в приемно семейство, където по-рано бил прекарвал няколко лета, в град на около 100 км от дома на жалбоподателите. С решение от 1983 г., поради конфликтите между родителите и приемното семейство, Съветът преместил Щефан в детски дом на около 80 км от дома на родителите му.

Хелена и Томас били настанени в отделни приемни семейства в различни градове, разположени на 100 км един от друг и съответно на 637 км и 590 км от дома на родителите им. Правителството заявява, че въпреки желанието си, не е успяло да намери семейства за двете деца в едно и също населено място. Двете семейства, у които били настанени, поддържали постоянен контакт, подпомагали се взаимно и се срещали, заедно с децата, приблизително веднъж на шест седмици.

От момента на вземането на децата под грижите на властите, били приети серия решения относно достъпа на родителите им до тях. Щефан прекарал 3-4 седмици с родителите си през лятото на 1982 г. На 10 август с.г. Съветът ограничил контактите до едно посещение на всеки 6 седмици. Административният съд потвърдил решението. След 1984 г. г-н и г-жа Олсон можели да виждат Щефан всяка седмица, главно в дома си, а през лятото на 1986 г. той прекарал няколко седмици с тях. На 21.10.1980 г. Съветът решил да забрани достъпа на родителите до Хелена и Томас при приемните семейства, както и разкриването на тяхното местонахождение. Позволено им било да ги виждат другаде веднъж на всеки 2 месеца. Решението целяло да даде на децата шанс да се установят и било повлияно от укриването на Щефан от страна на родителите. Горните ограничения били отменени през септември 1981 г., но през февруари 1983 г., поради конфликтното поведение на жалбоподателите спрямо приемните родители, Съветът решил да ограничи контактите до едно посещение на всеки 3 месеца. Този режим бил потвърден на няколко пъти от самия Съвет и от съда.

На 01.06.1982 г. Съветът отхвърлил молба на родителите за прекратяване на режима на грижи, позовавайки се на доклади на социалните служби, че те са неспособни да осигурят на децата необходимите подкрепа и насърчаване, и на медицинско заключение, че децата имат задоволителен напредък, след като са дадени за отглеждане. Родителите обжалвали без успех пред районния, апелативния и Върховния административни съдилища.

Нова молба на родителите до Съвета била отхвърлена през 1983 г. През 1984 и 1985 г. Съветът отхвърлил молбите им за прекратяване на режима на грижи по отношение съответно на Хелена и Томас и на Щефан. По жалбите им, които съединил за общо разглеждане, Апелативният административен съд постановил прекратяване на грижите по отношение на Щефан, а по-късно Върховният административен съд постановил прекратяването им и по отношение на Хелена и Томас. Щефан заживял отново с родителите си. За другите две деца Съветът приложил разпоредба от Закона за социалните служби, според която, макар и вече да не са под грижите на властите, можел да забрани отделянето им от приемните семейства, ако то създава сериозен риск за физическото или психическото им здраве. Към момента на производството пред Европейския съд, пред Апелативния административен съд имало висящо дело по жалба срещу тази забрана. Междувременно родителите можели да посещават Хелена и Томас при приемните семейства.

Резюме на решението на Европейския съд

Жалбоподателите правят редица оплаквания за общо несъответствие на шведското законодателство по осигуряването на грижи за децата и на практиката на шведските съдилища с Конвенцията. “Съдът напомня, че в производствата, образувани въз основа на жалба по чл. 25 от Конвенцията, той трябва да се ограничи, доколкото е възможно, с разглеждане на конкретния случай. Задачата му, следователно, не е да прави преглед на законодателството и практиката *in abstracto*, а да установи дали

начинът, по който те са били приложени по отношение на г-н и г-жа Олсон или са ги засегнали, е довел до нарушение на Конвенцията.”

Правителството възразява, че в доклада си Комисията е излязла извън рамките на решението си по допустимостта, като е разгледала няколко решения относно контактите между родителите и децата и относно прекратяването на режима на грижи, които не са били обсъдени в него или по отношение на които вътрешноправните средства за защита не са били изчерпани към този момент. Моли Съда да не ги разглежда. Комисията се позовава на постоянната си практика да взема под внимание фактите по случая, такива каквито са по време на нейния доклад, и изтъква, че по време на производството пред нея правителството не е правило възражение за неизчерпване на вътрешноправните средства. “Съдът отбелязва, че всички тези решения предшестват заседанието на Комисията по допустимостта и по съществуването на делото, както и че нищо не е пречело на правителството да направи възражение към този момент. При това, въпросите, свързани с правото на жалбоподателите на лични контакти и с исканията за прекратяване на режима, са били повдигани на заседанието. Освен това, правило 47 от Правилата на Съда предвижда, че “страна, която иска да направи предварително възражение, трябва да заяви възражението си, заедно с основанията му, не по-късно от момента, в който съобщава на Председателя намерението си да не представя писмено изложение...”. В настоящия случай, в който не са представени писмени изложения по съществуването на делото, правителството не е направило такова заявление и повдига възражението едва в заседанието пред Съда. Следователно, то трябва да се отхвърли като несвоевременно. По-нататък, макар и границите на юрисдикцията на Съда по спора да се определят от решението на Комисията, с което е обявила жалбата за допустима, той е компетентен, в интерес на процесуалната икономия, да вземе предвид факти, осъществили се по време на производството, доколкото те представляват едно продължение на фактите, залегнали в основата на обявените за допустими оплаквания. Според Съда, въпросните решения попадат в тази категория и Комисията е действала правилно, като ги е взела под внимание.” Изключения правят само решенията, с които се забранява преместването на Хелена и Томас от приемните семейства, тъй като те са предмет на последваща жалба на г-н и г-жа Олсон до Комисията и никакви нови въпроси, възникнали в това отношение, не могат да бъдат разглеждани от Съда в настоящото решение.²

Жалбоподателите твърдят, че решението децата да се поставят под грижите на властите, начинът, по който то е изпълнено, и отказите да се прекратят тези грижи са довели до нарушение на чл. 8. Това твърдение е прието от Комисията.

“Контактът между родител и дете съставлява основен елемент на семейния живот и естествената семейна връзка не се прекъсва поради факта, че детето е поставено под грижите на властите (вж. решението от 8.07.1987 г. по делото [W. срещу Обединеното кралство](#), А.121, стр. 27, § 59). Следователно – и това не се оспорва от правителството – въпросните мерки съставляват намеса в ползването на правото на жалбоподателите на зачитане на техния семеен живот. Такава намеса съставлява нарушение на чл. 8, освен когато е била “предвидена в закона”,

---

² Решението е единодушно.

преследвала е цел или цели, които са законни според т. 2 на чл. 8 и е била “необходима в едно демократично общество”.

1. “Предвидена в закона”

Жалбоподателите не отричат, че властите са действали в съответствие с шведското право. Те обаче твърдят, че взетите мерки не са “предвидена в закона” по смисъла на чл. 8, най-вече защото съответните законови разпоредби не установявали граници на свободата на преценка, която предоставят, и били формулирани толкова неопределено, че последиците им били непредвидими.

“Изискванията, които Съдът е приел за произтичащи от израза “предвидена в закона” включват:

(а) Една норма не може да се счита за “закон”, ако не е формулирана с достатъчна точност, така че да даде възможност на гражданина да предвиди (при необходимост и след подходящ съвет), в една разумна според обстоятелствата степен, последиците, до които може да доведе определено действие. Все пак, опитът показва, че абсолютна точност е непостижима и нуждата от гъвкавост и отчитане на променящите се обстоятелства води до неизбежно формулиране на много закони с повече или по-малко неопределени термини (решението от 26.04.1979 г. по делото [Сънди таймс](#)³, А.30, стр. 31, § 49).

(б) изразът “предвидена в закона” не просто препраща към вътрешното право, а е свързан и с неговото качество, като изисква то да отговаря на принципа за върховенството на закона. Така той включва изискването за съществуване на някаква вътрешноправна защита срещу произволна намеса от страна на властите в упражнението на правата, защитени, *inter alia*, и от чл. 8, т. 1 (вж. решението от 2.08.1984 г. по делото [Малоун](#)⁴, А.82, стр. 32, § 67).

(в) закон, който предоставя свобода на усмотрение, сам по себе си не е в несъответствие с изискването за предвидимост, при условие, че обхватът и начинът на упражнението ѝ са посочени с достатъчна яснота, като се държи сметка за законната цел на съответната мярка, за да осигурят на индивида адекватна защита срещу произволна намеса (решението от 24.11.1986 г. по делото [Гилоу](#)⁵, А.109, стр. 21, § 51).

Шведските законови разпоредби, приложени в случая, са наистина доста общо формулирани и дават широка свобода на преценка, особено що се отнася до изпълнението на решенията по осъществяване на грижите. В частност, те предвиждат намеса на властите, когато здравето или развитието на детето са изложени на риск или опасност, без да изискват доказателства, че действително му е навредено. От друга страна, обстоятелствата, при които може да се окаже необходимо едно дете да се постави под грижите на властите и при които такова решение може да се изпълнява, са толкова разнообразни, че едва ли е възможно да се формулира законова

³ Sunday Times v. the United Kingdom

⁴ Malone v. the United Kingdom

⁵ Gillow v. the United Kingdom

разпоредба, която да обхваща всички вероятности. Ограничаването на правомощията на властите до случаите, в които на детето вече е нанесена действителна вреда, би могло неоправдано да намали ефективността на изискваната защита. От друга страна, гаранции срещу произволна намеса са осигурени с това, че упражнението на почти всички законови правомощия или е възложено на административните съдилища, или подлежи на контрол от тях. Като се вземат предвид тези гаранции, Съдът счита, че обхватът на дискрецията, предоставена на властите от разглежданите разпоредби, е разумен и приемлив от гледна точка на чл. 8. Така Съдът прави извода, че намесата е била “предвидена в закона”.

2. Законна цел

Според Съда, приложимото шведско законодателство е насочено към защита на децата и нищо не говори, че в този случай е било използвано за други цели. Изводът е, че въпросната намеса е преследвала законните цели “защита на здравето и морала” и на “правата и свободите на другите”, както е приела и Комисията.

3. “Необходими в едно демократично общество”

Жалбоподателите твърдят, че въпросните мерки не могат да бъдат определени като “необходими в едно демократично общество”.

“Според установената практика на Съда, понятието за необходимост включва изискването намесата да отговаря на належаща обществена нужда и, в частност, да е пропорционална на преследваната законна цел. При преценката дали намесата е “необходима в едно демократично общество” Съдът взема под внимание факта, че на държавата е предоставена свобода на преценка, в определени граници.”

Съдът посочва, че при изследване на спорните решения от гледна точка на Конвенцията възприема подхода, който винаги е следвал и който се различава в известна степен от подхода на Комисията по делото. “На първо място, преценката му не се ограничава до установяване дали държавата-ответник е упражнила дискрецията си разумно, внимателно и добросъвестно. На второ място, в осъществяването на своите контролни правомощия Съдът не може да се ограничи да преценява въпросните решения изолирано, а трябва да ги разгледа в светлината на случая като цяло. Той трябва да установи дали основанията, които се изтъкват като оправдание на намесата, са “релевантни и достатъчни”.

Като са заключили, че има нарушение на чл. 8, мнозинството от членовете на Комисията са се основали на решенията за режима на грижи по отношение на децата на жалбоподателите, в комбинация с настаняването на децата в отделни приемни семейства и далече от родителите. В това отношение Съдът споделя мнението на правителството, че това са въпроси, които трябва да се изследват отделно.”

Според жалбоподателите, не е било нужно децата да се взимат и да остават под грижите на властите. Те изтъкват между другото, че не са били установени конкретни факти, от които да се направи извод, че децата са в опасност, не са приведени доводи, обосноваващи нуждата от режима на грижи, и не са съществували сериозни мотиви за отказа той да бъде отменен.

Съдът се позовава на решението си по делото [*W. с/у Обединеното кралство*](#), където е посочил, че родителите трябва да бъдат ангажирани в процеса на взимане на решения относно режима на грижи, в степен, достатъчна да осигури защита на техния интерес. Съдът се съгласява с Комисията, че това изискване е спазено по отношение на самите решения за поставяне на децата под грижите на властите и за отказ режимът да бъде прекратен. Жалбоподателите са присъствали както на срещите, предшествващи решенията, така и на съдебните заседания, на които са били и представлявани от адвокат.

В решението си от 30.12.1980 г. районният административен съд е посочил основания, които според Съда “са очевидно “релевантни” за едно решение за поставяне на дете под грижите на властите”. “Все пак, разделянето на едно семейство представлява много сериозна намеса. Подобна стъпка трябва да бъде подкрепена от достатъчно солидни и убедителни съображения, в интерес на детето. За да установи дали горните основания могат да се приемат за “достатъчни” от гледна точка на чл. 8, Съдът следва да има предвид случая като цяло и най-вече обстоятелствата, при които е било взето решението.” Съдът отбелязва мерките, които са били взети от социалните служби до въпросното решение, и преценява, че “не може да се направи извод, че компетентните органи са се намесили без да познават обстановката”. Решението на Съвета е основано на обстоен доклад на социалната администрация, съставен след проучване на състоянието на децата, в който е направен извод, че развитието им е в опасност, поради неспособността на родителите да им предоставят нужните грижи, стимулиране и контрол. Докладът е подкрепен и със становища на специалисти, запознати със случая. Както е посочил апелативният административен съд, основната причина за това решение не е твърдяната умствена изостаналост на родителите, а тяхната невъзможност да осигурят на децата задоволителни грижи. Решението от 1980 г. на районния административен съд е основано не само на документацията, но и на собствени впечатления, получени в съдебното заседание, на което са били представлявани както г-жа Олсон, така и децата, и е изслушан експерт. При това, то е било обжалвано и не е било отменено.

“Изводът на Съда е, че спорните решения са били подкрепени с “достатъчно” съображения и че, като се вземе предвид предоставената им свобода на преценка, шведските власти са имали разумно основание да приемат, че децата трябва да бъдат взети под грижите им, особено предвид неуспеха на превантивните мерки.”

Същите изводи Съдът прави и по отношение на отказите за прекратяване на грижите. “Може да се помисли, че благоприятното развитие на децата под упражняваните грижи и особено явното подобряване и стабилизиране през 1982 г. на състоянието на жалбоподателите – обстоятелства, взети предвид в решението на районния административен съд – са били аргументи срещу продължаването на режима. Все пак, Съдът счита, че не е оправдано да се прекратяват грижите, освен ако има достатъчна сигурност, че подобряването на обстоятелствата, които са ги наложили, е стабилно. Би било в явно противоречие с интересите на децата да бъдат върнати при родителите си, само за да бъдат скоро отново поставени под грижите на властите. Предвид казаното до тук, Съдът приема, че през 1982 г. шведските власти са имали “достатъчни” основания да смятат, че е необходимо грижите да

продължат.” Положението не е било различно и при последващите откази за прекратяване на грижите.⁶

Жалбоподателите твърдят, че има нарушение на чл. 8 и по отношение на изпълнението на въпросните решения. Те изтъкват както факта, че децата са настанени отделно, далеч един от друг и от родителите си, така и ограниченията и условията на посещенията, а също и условията в домовете, в които децата са били настанени.

Правителството посочва, че мерките, свързани с настаняването на децата, са били предприети добросъвестно, били са разумни и оправдани в конкретните обстоятелства – имало риск родителите да вземат децата обратно, както са постъпили с Щефан; не било добре децата да се държат в институциите прекалено дълго; изборът на приемни семейства бил ограничен; за Хелена и Томас било по-добре да бъдат в отделни семейства, предвид нейната склонност да поема прекалена отговорност за братчето си, а в последния момент се оказало невъзможно да бъдат настанени в едно и също населено място. Правителството изтъква също, че във всеки случай родителите не са се възползвали изцяло от възможностите да посещават децата си.

“Съдът, както и Комисията, счита, че не се установява качеството на грижите, предоставяни на децата в семействата, където са били настанени, да не е било задоволително. Следователно, оплакванията на жалбоподателите в това отношение следва да се отхвърлят. Що се отнася до останалите аспекти на прилагането на решението за грижите, Съдът отбелязва най-напред, че няма данни да е ставало въпрос за осиновяване на децата. Следователно, режимът на грижите е трябвало да се разглежда като временна мярка, да бъде прекратен веднага щом обстоятелствата го позволят и да бъде съобразен с крайната цел – събирането на семейство Олсон. В действителност стъпките, които шведските власти са предприели, са били в обратна на тази цел посока. Връзките между членовете на семейството и перспективите за успешното им събиране по необходимост отслабват, ако се поставят пречки по отношение на лесния и редовен достъп, който те следва да имат един до друг. Самото настаняване на Хелена и Томас толкова далече от техните родители и от Щефан не може да не се е отразило неблагоприятно на възможностите за контакти помежду им. Това положение е било утежнено и от ограниченията, наложени от властите по отношение на достъпа на родителите до децата. И ако тези ограничения може да известна степен да са били наложени от отношението на родителите към приемните семейства, то не бива да се изключва и вероятността липсата на хармонични отношения да се дължи отчасти и на разстоянията. Вярно е, че между Хелена и Томас са поддържани редовни контакти, но основанията, сочени от правителството за това, че те не са били настанени заедно, не са убедителни. Също така вярно е, че Щефан се е нуждаел от специални грижи, но това не е достатъчно, за да оправдае разстоянието, което го е разделяло от другите деца. Нищо не сочи, че шведските власти не са действали добросъвестно при изпълнение на решението за грижите. Това обаче не е достатъчно, за да обоснове една мярка като “необходима” от гледна точка на Конвенцията – в това отношение следва да се прилага обективен критерий.

---

⁶ Решението е взето с мнозинство от 10 срещу 5 гласа.

Аргументите на правителството показват, че решенията на властите са били отчасти обусловени от административни затруднения. В една област от фундаментално значение, каквато е зачитането на семейния живот, обаче, подобни съображения могат да имат само второстепенно значение. В заключение, в посочените аспекти и въпреки некооперативното поведение на жалбоподателите, мерките, предприети в изпълнение на решенията относно грижите, не са подкрепени от “достатъчно” основания, които да ги определят като пропорционални на преследваната законна цел. Те, следователно, въпреки свободата на преценка на националните власти, не са били “необходими в едно демократично общество”.⁷ В обобщение, изпълнението на решението за поставяне на децата под грижите на властите, но не и самото то или отказът за прекратяване на действието му, са довели до нарушение на член 8.”

Съдът присъжда 200 000 крони обезщетение за претърпените от жалбоподателите неимуществени вреди и 150 000 крони разноски.

---

⁷ Решението е взето с мнозинство от 12 срещу 3 гласа.